Idel-Ural

51 (57) **Tatar legionьnьŋ atnalьq gəzitəse** 19. Dekəbr 1943

Jevropa həm kөncьqьş Aziə-granit nьqьtmalarь

Nətiçəsez Tehran kiŋəşməse

Kazablanka — Məskəy — Qahirə — Tehran, bolar ingliz-amerikalь gangestorlarnьŋ ber nindi də nətiçəgə ireşə almaqan ezərləy julь buldь. Bu konferensiələrdə berektəşlərneŋ Germaniəgə qarşь kөrəşy өcen berdəm səjasi jynəleşne taba almaularьn aldan uq acьq əjtergə mөmkin ide.

Bu qəçəp nərsə tygel!

Bu konferensiələrneŋ tabiqi nətiçəsez qorь syz genə bulьp betylərə — alarnьŋ totnaqsьz səjasi nigezennən kilep cьqa. Bol'şevizm həm plutokratiəneŋ ber fikerdə kileşy jasap, bөten dөnja kyləmendə qədelle tərtip tөzə alularьna ьşanu — ber kөlke nərsə genə bulьp tora. Bol'şevik-plutokratlarqa bөten dөnja kyləmendə tərtip tөzy turьnda ujlau urnьna, əyəl yz lagerlarьnda tieşle tərtip salьrqa kirək ide.

Bol'şevizm — yzeneŋ xakimiət sөrgən dəverendə — çir jөzeneŋ ¹/₆ өleşen, tarixta bulmaqan tərtipsezlekkə, qədelsezlekkə, ber nindi də igecige bulmaqan qanlь terrorqa həm tөrle millətlərdən tөzelgən dəvlətne — **xəjercelek, xalьq sьqraub, tөrmələr həm konslagerlar ilenə əjləndergə. Jəhyd plutokratiəse, kolonial xalьqlarnьŋ xezmәten həm tabiqi bajlьqlarьn talap yzeneŋ gyzəl tormьşьn qordь.**

Şularmь qədellek nigezendə tөzelgən çir şarь turьnda ujlьjlar?! Bilgele juq! Alarnьŋ barь ber teləge bar — nicektə bulsa, yzlәreneŋ qanlь xakimiətlәreneŋ nigezen totьp torucь bəjnəlmiləl tərtipsezlekne saqlap qalu.

Alar uttan qurьqqan kebek, izelgən xalьqlarnьŋ keşelek çəmqiəteneŋ kiləcək bəxetle tormьşьna omtьlqan milli xərəkətlәreneŋ tabiqi yseşennən qurqalar.

Bəxetsezlek nigezendə qaubşqan „berektəşlər" kiŋəşləşələr həm şul uq vaqьtta jaq jaqlarьna qaraşalar... Ber partner ikencesen aldamьjmь? Ul zurraq kisəkne yzenə eləktererge ujlamьjmь?

Şuŋa kyrə də, Tehranda өc „aqьl iəseneŋ" kiŋəşməse aldьnnan, Qahirədə aldan sөjləşy kirək buldь. Bit, plutokratlarnьŋ yzlәreneŋ ajrьm xisaplarь bar... Tehranda, Stalin alar өcen kөncьqьş frontьna jumart tup ite biryce bulub belən genə kirək. Ingliz-amerikalьlar telendə Tehran kiŋəşməseneŋ cьn məqnəsen: „Qahirə — yzebez өcen, Tehran — soranucь „berektəş"ne ber az tьnьclandьru өcen" dip aŋlarqa kirək.

Qahirə həm Tehran kiŋəşmələrenə Can-Kaj-Şeknьŋ caqьrьlub ajruca qьzьqsьndьra. Japoniəneŋ qajət zur xərbi həm səjasi uŋьşlarь nətiçəsendə, Cuntsin Qtajь bik qurqьnьcь xəldə qaldь. Şuŋa qaramastan, ike arada qan tygyne betery teləge belən, Japoniə xөkymәte tarafьnnan Cuntsingə bөjek Aziəne tөzy өcen kөrəşkə bergə qatnaşьrqa təqdim itelde. Japoniəneŋ Cuntsingə qarata bulqan duslьq təqdime həm soŋqь kөnnərdə Japoniə, milli Qtaj, Monczu-go, Fillipin. Birma, Tai, milli Hindstan vəkillәre qatnaşь belən uzqan bөjek Aziə kongressь ingliz - amerikalьlarnьŋ bөten plannarьn juqqa cьqardь. Xəzerge vaqьtta Cuntsin xөkymәte aldьnda qətqi sorau bastь: Japoniə belən tuqanlьq duslьqь, jəisə hic şiksez ylem!

Şuŋa kyrə də, plutokratlar Şan-Kaj-Şeknь xatьnь belən bergə bu kiŋəşmәgə caqьru arqasьnda, anьŋ yz mənfəqәten sөjycənlege belən ujnarqa telilər. Cөnki, əgərdə Cuntsin xөkymәte berektəşlərdən ajrьlsa, jьraq kөncьqьştaqь suqьş tiz arada plutokratlar qollьqьnda jəşəgən Aziə xalьqlarьnьŋ çiŋye belən betəcək. Ləkin әlegə qədər ingliz-amerikalьlar qorь syz vəqdәlәrennən başqa Can-Kaj-Şekkə ber nindi də jardəm kyrsətə almadьlar. Xəzerge kөndə bu jardəmneŋ tormьşqa aşьrьla alub bik auьr şartlarda tora. Şulaj itep, Cuntsin xөkymәtenə Japoniə xөkymәte belən berdəmlektə, duslьqta bulu julь qьna qala.

Berektəşlər tarafьnnan cьqarьlqan deklaratsiə qomumi syzlərdən genə torqan barь 11 juldan qibarət.

Xərbi xəlgə qarata, deklaratsiədə: „**Ruzvelt, Stalin həm Cercil kөncьqьşta, Jevropanьŋ kөnbatьşьnda həm kөn jaqьnda berdəm xərəkət ity planьn tөzedelər. Ingliz-amerikalьlar Stalinqa „ikence frontь" (nicə mərtəbə inde!) acarqa vəqdə birdelər**" dip kyrsətələr. Kyrəseŋ, xəzer alar yzlәre də, Italiə avantjurasьnьŋ nətiçəsezlegen faş itələr. Xəzerge kөndə Italiə frontь — ingliz-amerikalьlar өcen auьr jөkkə əjlənde. Kyp sanda bulqan keşe həm qoral kөcen juqaltularь qaplap toru, alarqa qadəttən tьş zur qomacaulьqlar tudьra.

Deklaratsiəneŋ səjasi bylege, kөlke xəlgə qədərə buş syzlərdən tora. **Angliə, AQŞ həm SSSR bөten dөnja jazmьşь өcen çəvaplь bulunь yzlәreneŋ өslәrenə alalar həm kiləcək bьunnarnь suqьş qurqьnьclьqьnnan saqlap qalьrqa syz birələr.** Bol'şevik-plutokratlarnьŋ soŋqь teləge bulьp: „Jьrtqьclьqnь, qьsucьlьqnь həm tyzə almaucьlьqnь" betery digən ideja alьna. Bu lozungьlarnьŋ ni dərəçədə ike jөzle bulubn anьŋ astьnda xalьqlar palacь Stalinnьŋ qul qujub acьq kyrsətə. Monьŋ belən bergə, Ruzveltnьŋ „**kiləcək bьunnarnь suqьş qurqьnьclьqьnnan saqlap qalu** diygə qul qujqan vaqьtta, anьŋ Vaşingtondaqь kollegalarь **kiləcək өcence bөten dөnja suqьşь** turьnda məs'ələ kytərələr. Menə, monnan soŋ, plutokrat-solьx tөzycelərgə ьşan inde!

*

Konferensiəneŋ çiьlub həm ytye turьnda ajrьm tuqtalьp ytmicə bulmьj. Konferensiədə qatnaşucьlarnьŋ qurqьnьcsьzlьqьn saqlau NKVD qa tapşьrьla. Bilgele, bu eştə sələtle bulqan NKVD jөzenə pьcraq taşlarqa teləmi. Konferensiə barqan kөnnərdə Tehran bөten tьşqь il belən elemtə — xəbərləşydən tuqtatьla. Stalin həm Ruzvelt urnaşqan Sovet ileese binasь həm Cercil urnaşqan britan ileese binasь cəuecкele timer cьbьq belən uratьlьp alьna. Tirə jaqqa kyp sanda tanklar, uqcәkcelər həm hava hөçymenə qarşь tuplar urnaştьrьla. Britan radiosь „konferensiə Tehranda bulmьj, Tebrizdə bulacaq" dip jalqan xəbərlər tarata. „Xalьqlar atasь" aŋa xas bulqan qurqaqlьq belən, „xalьqlar sөjyennən" soqlanьp Məskəydən bronepojezdda cьqa. Stalinnьŋ qajsь pojezdda barqanьn jəşery өcen, aldan, arttan ber nicə pojezd bara. Şulaj itep, Stalin yzeneŋ il aşa bulqan ozьn julьn, Sovetlar xalqьnьŋ patriot ruxьn kytary өcen fajdalanmadь. Kyrəseŋ, ul, ecce-igencelərneŋ „sөjekle julbaşcьsь" nindi „ikmək — tөz" belən qarşь alacaqlarьn acьq belgənder.

„Tьnьclьq tudьrьrqa jөryycelər"neŋ sau-bullaşularь bigrəktə qьzьqlь buldь. Alar berberesenə qarata nindi təmle syzlər — „bөjek dahi", „bөjek ir", „bөjek..." Ləkin çitər, bu yz-yzlәren maqtap sөjləngən syzlər kyptən bezgə tanьş inde.

Cercil, Tehrannan kity aldьnnan: „Jəşəu bulьqьz marşal Stalin, Allahь Təqalə sezgə qөdrəten birsen!" di. Bəlki şul vaqьtta Stalin, Cercilneŋ 1929 ncь jьldь Oksford unions aldьnda bol'şevizm turьnda: „Bu jərtqьc xakimiətne ajaqtan jьqu, beterygə jynəlgən səjasətne min hər vaqьtta da jaqlap kiləcəkmen" dip əjtkən syzlәren isenə alqandьr!

Bu syzlər „tьnьclьq tudьrьrqa jөryycelər"neŋ ni dərəçədə pьcraq ike jөzle bulularьn acьp salalar.

*

Kyrəseŋ, jьraq, əjləngec jullar belən jəhyd-plutokratlarь jaxşь tormьştan jөgermilər.

Təhran deklaratsiəse belən, bol'şevizm həm plutokratiə yzeneŋ xərbi həm səjasi totnaqsьzlьqьna, kiləcək ylemenə qul qujdьlar.

Jevropa həm kөncьqьş Aziə — granit nьqьtmalarь kebek qaqşamaslьq nьq toralar. Bu nьqьtmalarda bol'şevik-plutokratlarnьŋ başь çimereləcək. **Matur syzlər tygel, ə qoral həm azatlьq өcen kөrəşyce xalьqlarnьŋ qorьc ruxь bu suqьşnьŋ jazmьşьn xəl qьlacaq.**

Cişmәle

Xərbi paktnьŋ ike jьllьqь

12 ncе dekəbrdə Berlində, Tokioda həm Rimdə Germaniə — Japoniə — Italiə arasьnda xərbi pakt tөzelygə ike jьl tulu mөnəsəbәte belən tantanalь çiьlьşlar bulьp uzdь. Xөkymət başlьqlarь həm tьşqь eşlər ministrlarь təbrikləy telegrammalarь almaştьlar həm tьşqь eşlər ministrlarь notьq sөjlədelər.

Fon Ribbentrop notьqь

Fon Ribbentrop yzeneŋ notьqьnda: „Өc dəvlət arasьnda xərbi pakt tөzelygə 2 jьl uzdь. Xəzerge vaqьtta kөncьqьş Aziədə həm Jevropada qorь çirdə, dingezdə həm havada qatь suqьşlar bara. Kөncьqьş Aziədə, Japoniəneŋ ike jьl ecendə bulqan xərbi həm səjasi uŋьşlarь arqasьnda, anьŋ kөce kөnnən-kөn arta həm kөncьqьş Aziə plutokratlarqa qarşь qaqşamaslьq nьqьtmaqa əjlənə.

Jevropada Kyçər dəvlətlәre, suqьş xərəkәtlәren suqьşnьŋ berence kөnnәrennən yk, doşman çirendə alьp baralar. Bol'şeviklarnьŋ çəj urtasьnnan kyp kөclər qujьp başlaqan hөçymnәre operatif uŋьşlarqa ireşə almadь. Bol'şeviklarnьŋ suqьşnьŋ berence jьllarьndaqь həm soŋqь hөçymdə qanlь juqaltularь arqasьnda, keşe kөce rezervalarь bety qurqьnьcь astьnda tora.

Italiədə Badolio xөkymәteneŋ xiənәte „berektəşlər" kөtkən uŋьşlarqa ireşə almadь. Totqьnlьqtan qotqarьlqan Mussolini, xəzer jaŋa faşist-çөmhyriət Italiəsen tөzi.

Angliə, AQŞ həm SSSR imperialistlarьnьŋ çir şarьn yz ara bylesy telәklәrenə qarşь, Kyçər dəvlətlәre Jevropa həm Aziədə jaŋa tərtip tөzy idejəsen kytərdelər. Kyçər dəvlətlәre belən bergə, yzlәreneŋ kiləcək azatlьqlarь өcen millionlaqan başqa xalьqlar bol'şevik-plutokratlarqa qarşь kөrəşələr.

Xəzerge kөndə doşman ber genə frontta da zur uŋьşlarqa ireşə almadь. **Jevropa həm Aziə — granit nьqьtmalarь kebek qaqşamaslьq nьq toralar**" dide.

Mussolini notьqь

Mussolini yzeneŋ notьqьnda, jaŋa Italiəneŋ өclek paktьna turьlьqlь bulubn belderde. Italiədə bulqan vaqiqələrgə qarata: „Jaŋa rux belən kytərelgən Italiə armiəse yzeneŋ kөrəşe belən, bezgə tap salqan Badolio xiənәten juacaq" dip belderde.

Şigemitsu notьqь

Tehran konferensiəsen, Şigemitsu, „aldaucьlar konferensiəse" dip atadь. Japoniəneŋ ingliz - amerikalьlarqa qarşь suqьşta bulqan uŋьşlarьna qarata: „Japoniə, ike jьl suqьş ecendə, ingliz-amerikalьlarnь kөncьqьş Aziədən qubp cьqardь. Xəzer bezneŋ alda — alarnь Aziədən bөtenləj qubp cьqaru burьcь tora. Şul vaqьtta qьna Aziə jaŋa tormьş qoracaq. Japoniə — Aziə xalqьn jaŋa, gyzəl tormьş tөzygə alьp bara" dide.

Ni өcen Can-Kaj-Şek Tehranqa kilməgən

Ruzvelt belən Cercilneŋ Can-Kaj-Şeknь Tehranqa barьrqa өndəylәre nətiçəgə ireşməgən. Can-Kaj-Şeknьŋ xatьnь alarnьŋ Tehranqa barьrqa teləməylәren. **Məskəy belən Cuntsin arasьnda ber nindi də kileşy bula almajacaq. Cөnki Stalin Can-Kaj-Şek xөkymәten çimererge teli,** diep aŋlatqan.

German tupcьlarь

Berlində Qorban bəjrəme

Xəzrəte Məxəmmət səxabələrgə yzen pəjqəmbərlərnen iꞑ soꞑqьsь həm yzenə 23 jьl dəvamendə inderelgən Kəlam şərifne də Allahь Təqalə tarafьnnan xalьqlarqa turь julnь ɵjrətyce ilahi kitaplarnьꞑ iꞑ soꞑqьsь dip qatqat aꞑlata torqan bulqan. Anьꞑ bu syzlərenen dɵreslegen bez Islam dine tarala başlaqan berence kɵnnərdən alьp beznen jьllarqa xətle XIV nce qasьrqa jaqьn uzqan qajət tə ozьn ber zamannьꞑ cьnbarlьqьnda bik acьq kyrəbez. Bɵten keşelek dɵnjasьnьꞑ yseş tarixьn ajьrqan bu ike cor arasьnda nindi bɵjek qalimnər, xəkimnər, dahilar, dahi filosoflar kilep kitməgən. ləkin berse də yzen pəjqəmbər dip, taratqan təqlimatlarьn Alla ismennən dip ber genə auьz syz də əjtməgənnər. Islam dine — məngelek həm dinnərnen in tulьsь, iꞑ çitlekkəne. Ul — keşelek çəmqiətenen kɵndəlek tormьşьnda tuqan həm tuuь mɵmkin bulqan barlьq sorau. aptьraularqa tulь qənaqətle çəvap biryce din bulьp məngə qalacaq.

Bygen bəjrəm. Şuşь bɵjek Islam dinenen in zur bəjrəmnərennən berse bulqan mɵbarək Qorban bəjrəme. Bygen çir jɵzendəge bɵten mɵselmannar Məkkəi Mɵkərrəməgə çiьlьp xaç qьlalar. ɵslərendəge farьznь ytilər. Bygenge kɵn izge kɵnnərnen berse. Həm bygenge kɵnne başqa mɵselman tuqannarьm belən bəjrəm itərgə minem də tulь xoquqьm bar. Suqьş vaqьtьnьꞑ qatь taləbe bujьnca xəzerge xezmətnen ber səqəte — tьnьc vaqьtnьꞑ ber jьlьna tora. Şuꞑa qaramastan, bygen bɵten mɵselmannar eşləgən. xezmət itkən çirlərennən məcetkə barьrqa. qəjet uqьrqa. yzlərencə bəjrəm itərgə azat itelgənnər. buşatьlqannar. Bu inde şatlьqnь ber nicə tapqьrlar arttьra.

Min də məcetkə kittem. Menə hər jaqtan jaqьmlь moꞑ belən əjtelgən təkbir auazlarь jaꞑqьrьj. German xərbi kiemendə bulqan Russiə mɵselmannarь ajrьm kɵr kyꞑellelek belən təkbir əjtə-əjtə məcetkə aqьlalar. Alar din qərdəşlərebez bulqan qərəplər. tɵreklər həm başqalarqa qaraqanda da artьq şatlar. Cɵnki alar kimsetelgən. xurlanqan tuqan illərendə mondьj azatlьqnь tɵşlərendə də kyrə almadьlar. Qəjet namazь uqucьnь. bəjrəm ityene. qorban calucьnь anda Sovet qanunnarь „eş ezyce“, „mal beteryce qortqьc“ dip qatь çəzaqa ducar itələr ide. Ə biredə tulь irkenlelek. Şəxsi azatlьqnь tɵjudan da zur nindi şatlьq buluь mɵmkin?

Berlin məceten salucьlar jьllar aqьşь belən Berlində mɵselmannarnьꞑ artasьn isəpləp beterə almaqannar. Qəjetkə kilyce mɵselmannar berdən məcetkə sьjarlьq tygel ide. Qəjet ikegə bylep uqьldь. Qəjet namazьna Qərəbstannьꞑ bɵjek mɵftise Məxəmmət Əlxɵsəjni xəzrətlərenen imamlьq itye, bəjrəmgə artьq maturlьq. artьq şatlьq birde.

Ylməs

D-r Gebbels notьqь

7-nce dekəbrdə, Berlində, Njurnberg belən Tjurt arasьnda berence timer jul acьlu xatirəse bulqan „german timer julcьlarь kɵne“ uzdьrьldь. Xezmət kyrsətkən ber niqədər timer julcьlar ajrьmlьq bilgelərе belən byləkləndelər. Timer julcьlar çiьlьşьnda jullar ministrь d-r Dorpmjuller, dəvlət jazucьsь d-r Hantsmjuller həm rejxministr d-r Gebbelslər notьq belən cьqьş jasadьlar.

D-r Gebbels yzenen notьqьnda suqьş vaqьtьnьꞑ auьr şartlarьnda yzlərenen burьclarьn ytəyce german timer julcьlarьna rəxmət həm təqdir ity belderde. Xəbərləşy jullarь — keşelek çəmqiətenen nigezlərennən berse. Suqьş kɵnnərendə xəbərləşy həm tə'minat məs'ələse xəl qьlqьc əhəmiətne ala. Xəbərləşy jullarь — suqьşnьꞑ nervlarь.

Bu kɵnnərdə timer julcь bulu — ajrьm ber hɵnərgə iə buludan artьq. Suqьşnьꞑ nətiçəse kyp kenə jaqtan timer jullarь torьşьna bəjləngən. Doşmannьꞑ hava terrorьna qaramastan, german timer jullarь yz burьclarьn hər vaqьtta da ytəp kildelər.

Suqьşnьꞑ qomumi məs'ələlərenə qaqьlьp, d-r Gebbels bolaj dide: „German çiꞑyenə ьşanu — german xalqь şundьj auьr qorbannar birergə məçbyr itelgən bygenge kɵndəgegə qaraqanda hic ber vaqьtta da nьq bulqanь juq ide əle. Şundьj uq ьşanьcь min, hava hɵçymennən zararlanqan şəhərlər xalqь eceendə də kyzəttem. Germaniədə 1918 nce jьl ber qajcan da qabatlanmas. Germaniə ber vaqьtta da baş iməs həm jalqan belən ike jɵzlelekkə nigezləngən doşman propagandasь bezne qaqşata almas. Ingliz-amerikalьlar bezne suqьş qьrlarьnda xəzergə caqlь çiꞑə almadьlar. Tьnьc şəhərlərne tɵnge tomanda bombaqa totu — suqьş ostalьqьnьꞑ bilgese tygel. Balalar belən xatьnnarnь ytery bygenge suqьş tarixьnьꞑ iꞑ qurqьnьc həm çinajətle səxifəse bulьp tora həm monь vəxşilek zamannarьnьꞑ iꞑ pьcraq jьrtqьclьqlarь belən genə caqьştьrьrqa mɵmkin. Ləkin doşman terrorь bezne sьndьrmadь, ə bəlki bezne cьnьqtьrdь. Ul german xalqьn taqьn da nьqьraq tuplandьrdь. Irlər genə tygel, xatьn-qьzlar da, balalar da batьrqa əjləndelər. German xalqь xəzer soꞑqь qərarь belən jana, ul hic ber vaqьtta da bulmaqan rəveşcə urtaq ьşanu həm urtaq kyrə almaucьlьq belən ojьşqan.

Doşman propagandasь xərbi kɵcnen tygel, ə xərbi kɵcsezleknen şahite. Beznen doşmannar bezne suqьş qьrlarьnda çiꞑə aludan qaçiz bululаrь səbəple propagandaqa jabьşalar. Alarnьꞑ janaularь bezne qurqьta almas, cɵnki alar xəzer yk bezgə, yzlərenen sələte çitkən bɵten jauьzlьqnь eşlərgə tьrьşalar.

Ruzvelt, Cercil həm Stalinnar german xalqьna mɵraçəqət iqlan itərgə ujlaqannar ide. Xəzer alar yzlərenen baştaqь ujlarьnnan moꞑa oşaqan ɵndəmənen ber fajdasь da juqlьqьna aldan uq ьşanьp, vaz kictelər. Alar german xalqь ojьşqan həm cьnьqqan buluqa inandьlar. Beznen kyꞑellərebez, qəskərebez həm tanklarьbьz kebek yk nьq. Xərbi sьnalular ni qədərle auьrraq bula barsalar, şul xətle yk çiꞑy irtəse jaqьn. Axьr ciktə beznen ɵstə çiꞑy qojaşь cьqacaq“.

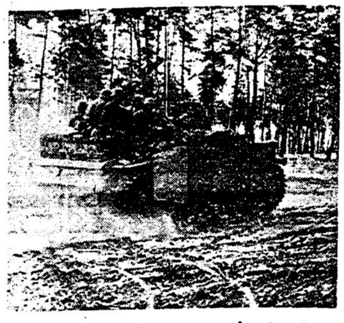

German moto-mex. qəskərtəre.

Suqьş xəlləre

Kɵncьqьş frontьnda, kɵcle qar burannarь nətiçəsendə, suqьş xərəkəte barь tik urьnlь hɵçymnər belən genə dəvam itə. German xərbi baş komandalьqьnьꞑ soꞑqь kɵnnərdəge xəbər itye bujьnca: **Qьrьmdaqь** kɵncьqьş desantь tar-mar itelgənnən son, bol'şeviklar jaꞑa desant tɵşerməkce bulqannar. Alarnьꞑ bu teləklərе tulьsьnca uꞑьşsьz betkən. Jar artilleriəse qьzьl qəskər tɵjəlgən 15 Sovet transportьn batьrqan, qalqannarь kire borьlьp qacarqa məçbyr bulqannar. German həm rumьjn qəskərlərе şturm belən **Kercтən** tɵn jaqta bulqan mɵhim bieklekne alqannar.

Kremencuk şəhərennən kɵn jaqtan kɵncьqьşta qatь suqьşlar bara. Bol'şeviklarnьꞑ qar burannarь vaqьtьnda jasaqan hɵçymnərе, qarşь hɵçym belən, kire qajtarьlqannar.

Auьr uram suqьşlarь nətiçəsendə, bol'şeviklar **Cerkass** şəhərе tirəsennən kire qulьlqannar. Barь tik vokzal janьndaqь suqьşta qьna da 24 Sovet tankьsь çimerelgən.

Kirvograd şəhərennən kɵncьqьşta bol'şeviklarnьꞑ kɵcle hɵçymnərе kire qajtarьlqan.

Zitomer həm **Korosten** sьzьqьnda german qəskərlərenen qarşь hɵçyme uꞑьşlь dəvam itə. Kyp sandaqь auьllar bol'şeviklardan tazartьlqan.

Bɵten kɵncьqьş front sьzьqь bujьnca, german hava kɵclərе. bol'şeviklarnьꞑ tə'min ity jullarьn tuqtausьz bombaqa totalar.

Kɵn jaq Italiə frontьnda barь tik urьnlь xərəkət buluь xəbər itelə.

Hava hɵçymnərе ɵcen xisaplaşu vaqьtь çitər

Germaniənen məşhyr publitsisь Gans Şvarts fon Berknьꞑ, Britaniənen Germaniə şəhərlərenə terrorlarca hɵçym jasaularь ɵcen, Germaniənen çəvap birergə xəzerlənye turьnda „Das Reix“ zurnalьna məqaləse urnaştьrьldь. Bu qьzьqlь məqalədən qьsqaca ɵzemtə kiterəbez:

„Xisaplaşu vaqьtь məs'ələse — bez texnik jaqtan xəzerlənep çitkən buludan tormьj. barь tik maqsatlь bulu ujь jaqьnnan qьna tora. Çəvap biry şundəj psixologiə jaqьnnan uꞑajlь minutta başlanьr ki. ul yzenen joqьntьsь belən suqьşnьꞑ bɵten barьşьna tə'sir itəcək. Çimerylərgə çimerylər belən çəvap biry — maqsatsьzlьq bulьr ide. Xisaplaşu — ruxani jaqtan da həm səjasi jaqtan da bɵtenləj başqa tɵstə bulacaq. Suqьş bɵtenləj başqa julqa kerep, doşman jaqьndaqь çəvaplь səjasi julbaşcьlarqa monnan soꞑ Germaniəgə, Italiəgə, jəisə Balqanqa hɵçym ity maqsatlь bulacaqmь. şulaj uq kyptən cəjnəlep kilengən ikence front qajcan başlanacaq tɵsle. çəmaqətcelek fikere tarafьnnan birelə torqan mondьj soraularqa çəvap birergə turь kilməjəcək. Doşmannьn ber nindi də manevrlarь da, kiləcək çəvapnь aqrьnajtьrqa həm anarqa qarşьlьq kyrsətergə artьq xəlennən kilmi. Xisaplaşu maşinasь inde xəzerləngən. Bu xəldə eş, qoralьbьznьꞑ uꞑьşqa ireşyendə genə həm beznen bɵten xalqьbьz kɵtkən çəvapnь qajtaruda qьna tormьj. Biredə eş, kɵcle hɵçym belən ingliz-amerikalьlarnьꞑ kyp sanda xalьqlarnь yterə torqan usal kɵcen ber julь bɵtenləjgə juq itydə tora.

Xəzerge hava suqьşь nindi genə qьrqьj tɵs almasьn. beznen jaꞑa qoralьbьz doşmannьꞑ nervasьn bɵtenləj jaꞑa sьnauqa tartacaq. Bu jaꞑa qoral tiz kɵndə — Angliə xalqь qarşьnda şuşьndьj suqьşlarqa ozaq cьdьj alacaqsьzmь — digən məs'ələne qujacaq. Beznen qarşьbьzda. ber utrau turьnda qajqьrtuqa qaraqanda, zur məs'ələ turьnda qajqьrtu tora. Bez. inglizlər kebek. Jevropanьꞑ jazmьşьn Stalin qulьna birep. anьꞑ çəvaplьlьqьn yz ɵstebezdən tɵşerergə çinalmьjbьz. Bez Jevropada. konferensiələrdə genə bulmьjca. suqьş qьrьnda bol'şevizm qurqьnьcьna qarşь torucь berdən ber həm iꞑ soꞑqь bɵjek dəvlət xəlendə qalabьz“.

German suqьş kimələrе Urta diꞑgezdə.

Tɵrkiənen bitaraflьqь

Rejter agentlьqьnьꞑ Qahirədən xəbər ityenə qaraqanda. Ruzvelt həm Cercil Tehrannan qajtьp barьşlьj, Misьrnьꞑ yzək şəhərendə Tɵrkiənen prezidentь Ismət Inəny belən ocraşqannar. Bu ocraşuqa Tɵrkiənen tьşqь eşlər ministrь, Bɵjek Britaniə həm Sovetlar Sojuzьnьꞑ Ənqaradaqь ilcelərе qatnaşqannar. Sɵjləşylərdən soꞑ cьqarьlqan beldeгydə. Angliə. Tɵrkiə həm SSSR nь qьzьqsьndьrqan qaraş bujьnca. bygenge səjasi xəlne tikşery ɵcen sɵjləşylərnen kirək bulqanlьqь əjtelə.

Tɵrkiənen tьşqь eşlər ministrь Menemendçouqlь. Qahirə konferensiəsennən soꞑ konferensiənen nətiçələre belən tanьştьru ɵcen, 8 nce dekəbrdə Tɵrkiə həm cit il mətbuqatь vəkillərеn qabul itte. Menemendço uqlь, Tɵrkiənen tьşqь səjasəte yzenen tɵp nigezendə yzgərеşsez qaluь turьnda ajruca əjtep ytte.

„Xəzergə qədər Tɵrkiənen Angliəgə jardəme. barь tik beznen jaqtan bitaraflьq saqlau belən genə buldь“.

Mətbuqat vəkillərеnen „Deklaratsiədəge „berektəşlər“nen Tɵrkiə belən nьq bəjlənestə bulьrqa kirək digən iskə alulаrь. anь suqьşqa tartьrqa məçbyr itməsme?“ digən soꞑqь soraularьna, Tɵrkiənen ministrь: „Juq“ dip çəvap birde.

(POEMA)

I

Baj, tuq, tьnьc jəşər auьllarnь
Kolxoz cire buьp alqanda;
Rəxət, matur kennər, xəzinədəj,
Bəlgenlekkə kymelep qalqanda;
Bik kyp jarlь, urta igencelər
Ata-babajlarnьn jolasьn
Taşlamadь. Kolxozlarda ilnen
Jalan jarlь, ac, qol bulasьn
Belgən kebek alar haman jalqьz
Xuça bulьp ikmək iktelər.
Ac kolxozqa kerməgəngə alar
Kypme azap, çafa ciktelər!...
Auьllarnь başqan sorь qortlar
Jalqьzlarqa „Kolxoz bul!" — dide.
Teləkləren kire qaqqannarqa:
„Zindan, sergen sina qul!" dide.
Azmь keşelərnen jьllar bujь
Berəm-sərəm çiqan mallarьn
Taladьlar. Jortsьz, çirsez itte.
Qan, jəş belən judь qullarьn.
Şul caqьnda bik kyp igencelər
Şəhərlərgə kerep tuldьlar.
Timer julda, zavod, şaxtalarda,
Kətməgənnən, eşce buldьlar.
Şul jьllarda haman urta xəlle
Bulьp auьlьnda jəşəgən,
Hic ber kemgə zarar jasamьj
Həm ber qajcan da qarşь dəşməgən
Fazьl belən Vafa, bik kyplər kyk,
Taş qalaqa kilep kerdelər.
Eş taba almьj anda, aclь-tuqlь
Bajtaq vaqьt jədəp jөrdelər.
Həm axьrdan şəhər citendəge
Ber zavodta torьp qaldьlar.
Jьllar ytte. Tьrьş eşlədelər.
Torьr өj də salьp aldьlar.

II

Qojaş — irtən sьqa, kicen bajьj.
Tanь — kennər, kenne tөn qua.
Adəm qemere jьllar sьrtьn Jurqa
At itə, jə qarlь tau şua.
Tuar kennər bezgə ni birəsen,
Şatlьq, qəmme? Bylək itəsen,
Tirən, ciksez tormьş dingezenen
Qajsь jarlarьna iltəsen;
Aldan kyrep, aldan belə almьjbьz.
Hər tuar ken qəmsez tojьla.
Tan atuqa kicke talu betə.
Ə kic aru taqьn çiьla.
Qemer kyptən şulaj uza inde:
Çilkə, qullar eştən sujьla.
Betməs şatlьq kətkən caqta qьna
Tormьşьnьn cite ujьla.
Fazьl belən Vafa kyp auьrlьq
Çiŋep, matur qьna taqьn da
Elekkedən jaxşь, şat, bəxetle
Jana tormьş qorqan caqьnda,
Əllə qajdan şunda, kətməgəndə,
Bəla sьqьр kenne qaraltь.
Kilergə də əlgerməgən bəxet
Jəm, şatlьqnь qudь, tarattь.
Hər ikese eştən arьр qajtьр
Tьn joqьqa talqan buldьlar.
Alacьq kyk өjgə, cite qьzьl,
Zəngər başlar kerep tuldьlar:
Ikesen də „xalьq doşmanь" dip
Tөn urtada alьр kittelər.
Yzləredəj bik kyp meskennərnen
Jannarьna qinap kerttelər.
Taş zindanda alar kyp jattьlar,
Ciksez qəzap anda kyrdelər...
Juq qəjepne eskə almaqanqa,
Kөn-tөn soraularqa jөrdelər...
Tik alarnьn kyrgən qəzaplarьn
Taş divarlar ildən jəşerde.
Ə yzləren өjdə qalqan çannar
Saqьnьр, zarьqьр iskə tөşerde...
Fazьl belən Vafa suqa batqan,
Suqa batqan kebek juqaldь.
Xatьnnarь xəbər ala almadь,
Həm kennəre... jəştə aqьldь...

III

Zindannarnьn timer işekləre
Zur jozaqlar belən biklengən.
Anda jatqan million totqьnnarnьn
Ireklərə mənge cikləngən.
Tөn urtasь. Bөten şəhərlərne
Tirən joqь qocqan, irkəli.
Kyp auьllar auьr bьrьraşa...
Qara Qozqьn ocьр ytkəli.
Zindannarnьn timer işekləren
Tөn tьnlьqьn bozьр acalar,
Ə Qozqьnnar totqьnnarnь alьр
Buş uramnar jarьр ocalar.
Şəhərlərne sьqqac alar tuqtьj,
Totqьnnarnь saf-saf tezələr.
Tirən həm kin coqьr jannarьnda
Menər xəjatlarnь өzələr.
Həm Qozqьnnar jana qorban ezləp,
Kilgən jaqqa ocьр kitələr.
Tөn qara, bit! Bar il arьр joqlьj!
Tik Qozqьnnar bəjrəm itələr.
Alar in səjgən caq — qara tөnnər,
Tөn urtada alar ocqanьn,
Balalarnь — jətim, xatьn-qьznь
Tol qaldьrьр, qorban basqanьn
Kem kyrə alsьn?!
Xalьq nicek belsen?...
Tөn — kyp serne pөxtə jəşerə.
Keşe belən tulqan coqьrlarnь
Xalьq qajcan iskə tөşerə!!!
Şikle jortlar astь — eskə kilə:
Qoral, altьn, xat, mal ezlilər.
Qotьrqan et kebek taşlanalar,
Barьn tenti, barьn kyzlilər.
In axьrdan „doşman... şpion..." dip
Jort xuçasьn alьр kitələr.
Yze kebek million totqьnnarnьn
Jannarьna təndə iltələr.
SSSR nьn auьl, qalalarь
Ber genəhь, qəjbe bulmaqan
Totqьnnar həm qalqan tol, jətimnər
Belən tulqan, auьr monajqan!
Bandit belən Sovet arasьnda
Jə, əjtegez, nindi ajьrma?
Sovetnьn bit „çənnət tezedek!" dip
Lьqьrdauь cip-ci ujdьrma!...

IV

I, qəmernen jarlarьna sьjmьj,
Şaulap aqqan jazqь taşub!
Men xialqa kymelep jəş kynelnen
Kөlep, səjenep kykkə aşub!
Sin qajtmassьn inde... mina kire?
Jəş qьzlarnь sьrьр ypmənen...
Jөrəgemne izge səjy belən
Rəxətlənep utqa өtmənen...
Soqlandьrqьc qəçəp matur Gəlsem,
Şul Fazьldan qalqan qьz bala.
Ul əle də matur, əle də jəş...
Jegerme өce bьjьl qьş tula.
Ə atasьn çujqan kennərdə ul
Bujqa çitep kilgən qьz ide,
Gəydə, jezgə maturlьqь belən
Tirə jaqqa ber jalqьz ide.
Kyp jəştəşe kebek çilkenmədə,
Gəl jezennən ədəp qacmadь.
Çegetlərne yrtəp kenə jөrtte:
Hic ber kemgə kynelen acmadь.
„Sin səjygə bolaj nişləp doşman?
Ber çeget tə nişləp səjmisen?
Gəl jalqьzьn jəşi almassьn, bit!
Dus tabarqa nicek kөjmisen?"
Dus qьzlarь şeltə qatьş acu,
Acu belən tirgi idelər.
Gəlsemdəge maturlьqnь kyrep,
Ərnep, janьр kenli idelər.
Tik Gəlsemnen kynele ber kemgə də,
Ber qajcanda ise kitmədə.
Qajqь, xəsrət baştan aşьр sьqqac,
Məxəbbəttən auьz itmədə.

V

Atasьnьn qulqa alьnuь,
Ber xəbərsez juqqa sьquь,
Jəş Gəlsemnən — doşman qьzь — diep
Il-tyrənen qurqьр qacuь
Jəş qьz өcen ciksez auьr buldь.
Eş taba almьj qajtьр kerygə,
Jort bajlьqьn Sovet alьр kitkəc
Şərə qalqan өjne kyrygə
Qara matur kyzlərenə anьn
Irekseздən jəşlər tьqьlьр,
Ber tujqancь yksep çьlьj ide
Appaq mamьq şəlgə qaplanьр.
Yze kebek jətim qalqan qьzlar,
Yzennən tьş, taqь өc ide.
Ana — auьru. Jalqьz barьn qarau
Ber yzenə, şiksez, kөc ide.
Kөc bulsa da, Gəlsem tyzər ide...
Şunsь auьr — eşkə almьjlar.
Alardan da taqьn jarlь juq bit!
Şəfqət kyzen nişləp salmьjlar?

(Dəvamь bar)

Y. NAURUZ

Өjgə taba

(Dəvamь. Başь uzqan sannarda)

Işek acьlьp kitte, ətəc kebek pөxtə, ətəc kebek çanlь ber fransuz kilep kerde. Ul yzenə kөləclek birep, inglizneŋ janьna kilep, inglizcə səjləde kөlde, jьlmajdь. Ingliz haman uraj-uraj! (allright) diygə başqa ber syz əjtmədе. Fransuz Timerqəligə kilep anьn qulьn qьstь. Fransuzcalap: „Min sezne kyptən işetə idem, fələn dip nəzakətlek satarqa kereşte və bik tizdən: — beləsez qulanin, almannar, bөten dөnjadaqь şul qədər məşəqət belən məjdanqa kilgən mədəniətne beterer өcen bөten kөclərе belən tьrьşalar. Tөreklərne də yz taraflarьna audardьlar... Bөten meselman dөnjasь bu məs'ələdə tөreklərgə xilab. Hindstan meselmannarь əllə ni qədər kynelle qəskər birdelər. Beznen Çəzair (Alzir), Tunis, Fas (Marokko) əllə niqədər kynelle qəskər sьqardь. Dardanilda da, Qiraqta da, Makidoniədə də tөreklərgə qarşь hind və Afrika meselmannarь suqьşьр jata. Bu jaqta Russiə meselmannarь suqьşa. Bu kyrsətə ki, qajsь ber tөreklərnen germancьlьq səjasətlərе turь tygel. Bez tөreklərnen doşmanь tygel, bez xəzerge xөkymətnen doşmanь.. Bu meselman dөnjasь өcen zararlь dip ujlьjbьz. Qulanin, beləsez bezdə meselmannar elgərege yz tormьşlarьna qaraqanda əllə nicə mərtəbə şəp toralar, kennən-kөn fransuz mədəniatenə jaqьnlaşalar. Min Alzirda, Tunista buldьm. Məktəptəge balalarnьn Lafantin şiqerləren səjep uqularьn kyrep isem kitte. — Fransuznьn өcsьz-ciksez syzlərе betmədе. Mirxəjdər hic ber tөrle çəvap birergə өlgermədе. kicəge kazacej generalь kilep kerde. ni fransuzca, ni inglizcə belməgəngə, inglizneŋ kyzen aqajtьр qaraunьna da kөlemserədе. fransuznьn bik kyp nəzakətlərenə də jьlmajdь. Berse artьnnan berse başqalar da kilep, səqət 12 gə taba xalьq çinalьр betə jazdь.

Ingliz də yrnəkləren cantasьna tьqtь. Həmməse çirle çirenə utьrdь, kyrşelərе belən səjləy başlandь. Xərbi kinəşmə rəisen kөtep torqanda, işek acьldь, urta qьna jəşle ber xatьn kilep kerde, həmməse sikerep tordь. Berəmberəm barьр xatьnnьn qullarьn yptelər. Polkovnik Timerqəliefne də təqdim ittelər. Xatьn fransuzca itterep: „Sez minem iremne kөtə torqansьzdьr, ul xəzer kilə. Min anь azraq borsьdьm, qafu itegez. Monda məçeles təmam bulqac, həmmegeznen bezgə aşqa kilyegezne ytenəm" dide. Janьna çiьlqan generallarqa, polkovniklarqa urьscalap: „Vasə xəzer kilə, beznen mufsik (et isme) auьrьр kitte, şunarqa doktor caqьrttьm da, ul şunь kөtep qaldь, xəzer kiler" dide.

Səqət bergə cirek qalqanda general kilde, məçeles başlandь. Xərbi kinəş qulaninь fon Mathəjem Kafkaz suqьş qьrь xaqьnda fransuzca qomumi məqlumat birde. Anь inglizcəgə ber polkovnik tərçemə itte. Kazacej generalь, taqь ber firqə komandanь ber polkovnik: „Urьscaqa da tərçemə itelməsme, bez anlamadьq" disələr də, rəis: „Sez yz keşelər... axьrdan səjləşerbez" dide. Səjləylər başlandь. Qomumi məs'ələ xaqьnda səjləylər betməgən ide, ingliz syz aldь. Əhəmiətle məs'ələ — Bəqdatqa ingliz qəskərenen çirləşyeder. şunьn өcen b ı taraftan tizrək tөreklərne qьsьrьqlau kirəklegen, ingliz — urьs suqьş qьrьn berləşterynen in kirəkle eş ikənen anlattь. Inglizlərnen sonqь jьlda Iranda niqədәrе səydələrе kimyen sannar belən kyrsәtte və eş bolaj dəvam itəcək bulsa, inglizlərnen zur zararqa ocraularьn və berektəşlərе ismenə urьslarnьn yz burьclarьn tizlek belən qьlularь kirəklegen isbat itte. Şunnan son xərbi kinəşmə rəise qьsqa qьna çəvap kebek ber syz səjləde həm də urьs xərbi kinəşməsenen şundьj ber plan jasaqanьn anlattь. Ber polkovnik torьр, qomumi rəveştə xərəkət ni təstə bulacaqnь, polkovnik Timerqəliefnen bylegenə şul burьc jөklənelgənen anlattь. Xərbi kinəşmə rəisenen əmerе belən, Timerqəli planьnьn yaqlьqlarьn tulьsьnca anlatьr өcen ajaqqa qalьqtь. Fransuzca da, inglizcə də belmi torqan, bajadan birle isnəp tora torqan generallar, polkovniklar berdəm: „Urьsca səjlə polkovnik, urьsca!" dip tauьşlandьlar. **Rəis qunaqlarnьn xөrmәten saqlarqa matəşsa da, axьrdan, inglizcə tərçemə iteler dip urьsca qabul itte. Timerqəlinen səjləyendə xaritadaqь bik kyp noqtalarqa tigəngə, taular, jьlqalar, şəhərlərne səjləgəngə bөten syzlər çəqrafiə** dərese kebek buldь. fransuz bik diqqət belən tьnladь: xaritada sьzьqlar jasadь. bilgelər qujdь. Ləkin ingliz monarqa mөnəsəbətе juq kebek hic ber əhəmiət birmədе. Urьslar başlarьn sallap-sallap tьnladьlar. Inglizcəgə tərçemə kitte. Tərçemədən son ingliz: — Polkovniknьn syze xial. ul 4—5 jəz kilometrlьq çirne 2—3 atnada ytməkce bula. bu tarixta kyrelgən nərsə tygel — dide...

Timerqəli: „Balqan suqьşьnda Ənvər paşa atlь qəskər belən kөnenə 75 kilometr jөrde. ike təylektə Ədrinaqa barьр kerde. Yzem japon suqьşьnda 60 kilometr jөrdem... Minem qəskərem tөrek qəskərе. tөrek qəskəren Jevropa qəskərе belən ylcərgə jaramьj. Anьn tamaqь tuq, өste bөten bulsa, anьn aldьnda hic ber kirtə juq" dide... Inglizcəgə tərçemədən son ingliz qьzardь, byrtende. taqь tordь: „Bezgə fələn jul acьq bulьrqa kirək. Beznen səydəbez tuqtadь. Annan son, polkovnik Timerqəliefnen barьrqa teləgən çirlərе, ul ingliz utraularь. Məqahədə bujьnca — Tөrkiə bylengəndə — ul çirlər bezgə bulьrqa tieş. Bez seznen qəskərne Qara dingez bujlap aiqa çibərelyen həm də Irandaqь beznen artьbьznь saqlaunь kirəkle tababьz... Taqь Baqdat julьnda bezgə qarşь Almaniə əsirlərennən çiьlьр kilgən tatar qəskərе suqьşьр jata. Sez taqь şularqa jardəmgə ber tatar generalь çibərergə bulasьz. Min monь anlamьjm" dide...

(Dəvamь bar)

Qəjaz Isxaqi

Alar doşman toraqьnda buldьlar!

Ingliz - amerikalьlar əsirlegennən, ingliz əsirlərə belən almaşu nətiçəsendə, tuqan ilgə qajtqan german soldatlarьnьŋ doşman ilendə kyrgənnəre turьnda səjləylərə qьzьqlь ber nərsə genə bulmьjca, xətta zur əhəmiətle, yrnəkle fiker bulьp toralar. Alar belən fiker alьşu nətiçəsen, berence nəybəttə, tybəndəgecə jomqaqlarqa məmkin: sanitarlьq xezmətendə həm qatь dərəçədə jaralanqan german soldatlarь kyp ajlar bujьna Alzir həm Kazablar-ka arasьndaqь əsirlər lagerьnnan, berence mərtəbə Tən jaq Afrika suqьş xərəkətenə qatnaşьr əcen Afrika çirenə ajaq basqan vaqьtqa qaraqanda, əsirlektən tuqan ilgə zur, kytərenke rux, taqь da artьqьraq çegetlek həm Germaniə əçe əcen optimist fikerdəge kerəşcelər bulьp qajttьlar. Alarqa doşman lagerьn kyrergə turь kilde. Həm buşqa qьna tygel! Alar kyp qəzaplar kicerdelər. Başbaştaqlьq, mьsqьllьq, tupaslьq, ədəpsezlek, axmaqlьqalarqa bolarnьŋ həmməsen də başlarьnnan ytkərergə turь kilde. Ləkin mona qaramastan, alarnьŋ kyŋelendə kiləcək kəngə ьşanьc ber vaqьtta da juqalmaqan, məs'ələgə dəres itep qarau həm yzlərenenŋ kəcenə ьşanu nьqьqan ide.

Bez, əsirdən qajtqan german soldatlarьnnan, ingliz-amerikalьlar soldatlarь arasьnda qomumən suqьş barьşьna həm xəkymətlərenenŋ alьp barqan səjasətenə nindi qaraşta bulularьn soradьq. Çəvap tybəndəgecə buldь: monnan ike jьl jarьm elek, german qəskərlərе Tən jaq Afrika frontьnda suqьşqan vaqьtta, suqьş barьşьnьn unьşь ber jaqtan ikence jaqqa kycep torqan caqta, inglizlər german əsirlərenə, Angliənenŋ çinep cьqacaqь hic şiksez, diep səjləgənnər. Ləkin xəzerge kəndə, Tunis, Sitsiliə vaqiqələrennən soŋ, ingliz ofitserlarь, Germaniənenŋ qatь qarşь torunьnьŋ səbəbe nidən qibarət diep, german əsirlərennən bik jьş sorьjlar. Xəzer ingliz-amerikalьlarda çinep cьquqa ьşanьc kennən-kən azaja. Cənki London həm Vaşington səjasətcelərenenŋ xisaplarь bik jьş tulьsьnca jalqьş bulьp cьqa başladьlar. Doşman lagerьnda: ytkən çəjdə german qəskərlərenenŋ kenьqьş frontьnda tulьsьnca tar-mar iteləcəgenə, Italiə avantjurasь Germaniədə səjasi tərtipsezlek kiterəcəgenə həm german şəhərlərenə terror həçymnəre ildə xuçalьq barьşьn çimerəcəgenə ьşanьc bik zur ide. Ləkin bu xisaplar barьsь da jalqьş bulьp cьqtьlar. Monьŋ nətiçəsendə doşmannьŋ ni eşlərgə belməycelege sizelə həm Amerika soldatlarь arasьnda çiŋygə ьşanьcsьz qaraşnь kecəjtə.

Lagerda bergə toru arqasьnda, german əsirlərе həm Amerika soldatlarь arasьnda fiker alьşularda, teləsəŋ teləməsəŋ də səjasi məs'ələlərne də quzqattьlar. Bu fiker alьşular barь tik amerikalьlarnьŋ Jevropa təzeleşen xəl qьlu məs'ələsen ber nicek tə teşenə almaularьn acьq kyrsətələr. Alar Amerika gəzitələre bitlərennən otьp qalqan ber nicə çəmlələre belən, yzlərenenŋ səjasi prinsiplərе totalitar dəvlətlərnenŋ prinsiplərennən kyp mərtəbə juqarь diep ujlьjlar. Ləkin bol'şevizm cumasьnьn qurqьnьclьqь turьnda ber nindi də məqlymətlərе juq. Hər ber təməke saubь tьşnda Berlingə jynəlgən jullar rəsemlərən teşersələr də, yzlərenenŋ „Amerika qasьrь", „demokratiə irkenlege həm sivilizatsiə" əcen kerəşyce itep kyrsətergə tьrьşsalar da, ləkin bu „mədəniət əcen kerəşycelər" nenŋ ədəbi təmnəre həm teləklərе başlanqьc məktəptə uqucь 6 jəşlek bala aŋьnnan jьraq kitə almaqannar. Alar nərsə əcen suqьşqannarьn belmilər, barь tik tizrək Afrika korpusьndaqь xezmətten qotьlьp, əjgə qajtu turьnda xiallanalar. Alarnьŋ kerəşcən ruxlarь kytərenke diep əjtergə məmkin tygel. Inglizlər fikre bujьnca — Amerika qəskərlərenenŋ suqьşcan bəjəse kytərenke tygel, həm bu bəjə, barь tik alar qulьnda kyp kyləmdə xərbi qoral bulu mənəsəbəte belən genə ber az kytərelep tora.

Şuna kyrə də əsirdən qajtqan german soldatlarьnьŋ, yz xalqь belən bergə ildə zur auьrlьqlarnь başlarьnnan kiceryenə qaramastan, optimist kəjefle bulularьna qəçəpkə qalьrqa urьn juq. Bu optimizm-çiŋel, əstən ujlauьlьqtan kilep cьqqan nərsə tygel. Ul, kiresencə, bu suqьşnьŋ kiləcək tormьş əcen kirəklegennən həm aŋьŋ uŋьşlь betəcəgenə hic tajpьlmaslьq ьşanьc buludan kilep cьqa.

Japoniə uŋьşlarь

Jьraq Kencьqьşta Japoniənenŋ suqьşqa keryenə həm Pirl'Xarbur janьnda AQŞ əcen suqьşnьŋ həlakətle başlanuьna 7 nce dekəbrdə ike jьl tuldь.

Japoniənenŋ Berlindəge ileese general Oşima german mətbuqate vəkillərenə doşman juqaltularь turьnda tybəndəge sannarnь əjtte: AQŞ nьŋ 227 000, Angliənenŋ 122 000 suqьşcьsь ytereldе. Japoniə tik 159 000 keşesen juqaltь. 18 linkor, 27 avianos, 92 krejser, 79 esmin, 107 su astь kiməse batьrьldь. Bolardan başqa 15 linkor, 12 avianos, 56 krejser, 47 esmin həm 52 su astь kiməse qatь zararlandь. Japoniə imperatorlьq flotьnьŋ juqaltularь, bu sannar belən caqьştьrqanda bik az, jaqni ul fəqat 1 linkor, 2 avianos, 3 krejser, 22 esmin, 11 su astь kiməse juqalttь. Japoniə bu uŋьşlьqlarqa 1203 japon ocucьsьnьŋ qəharmannarca yzlərenenŋ qorban itylərе nətiçəsendə ireşte.

Sovet xərmət rotalarь

Madridtan xəbər itylərenə qaraqanda, Alzirdaqь xərbi dairələr jaqьn kennardə Sovetlarnьn „xərmət rotalarь" kilyen kətələr.

Bu rotalar, Angliə — Amerika byleklərе belən berlektə suqьşlarqa qatnaşacaq. Mondьj rotalarnь kənbatьşqa çibəry fikere Cercildən cьqqan.

Jəhydlərneŋ Rimdən qubьlularь

„Korr'ere della Sera"nьŋ belderyencə, Italiədə jəhydlərgə qarşь dekrit cьqьp 12 səqət uzqannan soŋ, Rimne jəhydlərdən tazartu başlandь. Şuşь vaqьtqa qədər jəhydlər cьqьşьnnan bulqan 10000 keşe Rimdən çibərelgənnər.

Qazan şəhərendəge məcetlərnenŋ berse.

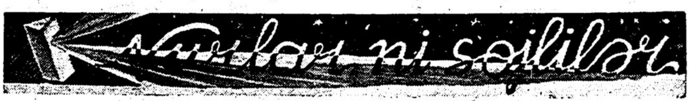

Nurlar ni səjlilər

Kyp vaqьtlardan birle kyktə bulqan xərəkətkə, vaqiqələrgə qarap, keşelər yzlərenenŋ kiləcək jazmьşlarь nicek bulacaqьn belergə tьrьşьp kilgənnər. Auьr soraularqa çəvap biry əcen, çir şarьndaqь xalьqlarnьŋ kyzlərе kykkə taba jynələ, anardan çəvap ezli başlьj. Xəzerge kəndə fən tarafьnnan bu soraularnьŋ kybesenə tulьsьnca çəvap birelde. Xəzer bezgə joldьzlarnьŋ zurlьqь qьna tygel, xətta alarnьŋ tьqьzlьqь, xərəkətlərnenŋ tizlege, alar nindi maddələrdən toralar həm bu maddələrnenŋ nicek yzgərep kilylərе bilgele.

Nicek soŋ keşelər bolarnь belgənnər? Kem alarnьŋ seren səjləp birgən? Çəvap ber genə — nurlar.

Bəten joldьzlar acьq kyrengən, tьnьc ajsьz təndə, zur teleskoplar janьnda astronomnar yzlərenenŋ kyzətylərеn alьp baralar. Alar kyk nurlarьnьŋ ni səjləgənnəren „tьŋlьjlar".

Acьq qojaşlь kəndə də kəzge qьrьna təşkən qojaş nurlarьnьŋ tybə taqtada tərle matur təşlərdə kire qajtarьlu şəylələrenə də kyktə jaŋqьrdan soŋ cьqqan „salavat kypere" nə hər kemnenŋ də soqlanьp qarap torqanь bar. Bolar həmməse də, yzlərenenŋ jasalma bylekləren bylengən, qojaş nurlarь. Kyktə kyrengən hər ber joldьz — ul beznenŋ qojaş kebek yk ber nərsə. Tik bu joldьzlar bezdən bik jьraq bulqanlьqtan, alar keckenə genə bulьp kyrenələr. Ə cьnbarlьqta alarnьŋ qajberlərе kyləm jaqьnnan qojaştan ber nicə meŋ mərtəbələr zurraq.

Keşelər bu nurlar belən qьzьqsьna başladьlar, alarnьŋ serenə teşenergə tьrьştьlar. Jaxşь pialadan jasalqan əc qrьjlь prizma aşa tərle nurlarnь ytkəry — qalimnərnenŋ fikren zur fənni jaŋalьqnь acuqa ireşterde. Prizma aşa ytkən nurlar, əkranda kire qajtarьlьp, tərle təstəge tasmalarqa bylenələr. Bu prizma aşa qojaş, aj həm joldьzlar nurlarьn ytkəry, alar arasьnda bik kyp oxşaşlь tasmalar buluьn acьqladь. Monnan soŋ qalimnər şul uq jul belən kerosin lampьsь, elektrik həm başqa nərsələrnenŋ nurlarьn da prizma aşa ytkərep tikşerdelər. Tasmalarnьŋ əkranda təzeleş tərtibe hər vaqьtta da ber təstə bula. Ləkin bu tasmalar arasьnda qajber nurlar bik jaqtь, qajberəylərе tomansьmanьraq təslər birələr.

Monьŋ səbəbe nidən buluьn tybəndəge aŋlatu acьp birə. Hər ber nərsə (ximiə elementь), məsələn: timer, kremni, altьn, kislorod h. b. hər qajsьnьn yzenenŋ təse həm bylengən nur tasmalarьnda yzenenŋ urnь bar. Fəndə bu təzeleş — spektor dip atala. Şulaj itep, əgərdə aq xəlgə kilgənce qьzdьrьlqan kislorod nurьn spektroskop aşa qarasaq, bez hər vaqьtta da aŋьŋ ber tərlek təsen həm yzenə xas bulqan urьnda toruьn kyrəbez. Şul uq spektorda başqa elementlar başqa təs həm başqa urьnda torularьn kyrsətələr.

Şulaj itep, spektor tikşerye aşa hər ber joldьz nindi elementlardan toruьn belergə məmkin. Ləkin qajber vaqьtta bu nurlar ber az kəjəzlənələr. Spektordan jə unqa, jə sulqa tajpьlalar. Fən şulaj uq nurlarnьŋ kəjəzləny səbəplərеn də acь. Spektordan tajpьlu joldьzlarnьŋ jəreş tizlegennən həm alarnьŋ jynəleşe qajsь jaqqa buludan kilep cьqa.

Tərle qatlaulь xisaplar aşa hər ber joldьznьŋ jəşen, aŋьŋ qajsь jaqqa ocuьn, nindi maddələrdən toruьn həm aŋьŋ turьnda başqa belemnərne bely məmkin. Bu belemnərnenŋ həmməsendə fən barь tik spektorlar jardəme belən genə aca aldь. Joldьznьŋ kyk buşlьqьnda ocu xərəkətenenŋ sьjfatlarьn qadi kyzəty belən tikşery əcen 100—200 jьllardan artьq vaqьt kirək bulьr ide. Ə xəzer spektor bu sorauqa 5 minut ecendə acьq çəvap birə ala.

V. I.

Bandit Tito — Jugoslaviə marşalь

Tehran konferensiəse bety belən, Angliə xəkyməte tarafьnnan tanьlqan serb məhaçirlərenenŋ xəkyməte tarqatьlqanlьqь, ə korol' Petrnьŋ təxetennən teşerelgənlege belderelgən.

Kommunist Ivan Rьjbarə rəislege astьnda, bilgesez ber şəhərdə, serb kommunistlarьnьŋ utьrьşlarь uzdьrьlqan. Anda bandit Titonь Jugoslaviə marşalь dip iqlan itkənnər.

Damaskeda demonstratsiə

Seriənenŋ yzək şəhərе Damaskeda, de-golcьlarqa doşman jaqlarnьŋ demonstratsiəse bulьp uzdь. Demonstratcьlar xəkymətten, ilnenŋ mestəqil bulu məs'ələsendə ber nicek tə citkə tajpьlmauьn soradьlar. Ministr-prezidentnьŋ notьqьnnan soŋ, xalьq tərkeme tьnьc rəveştə taraldь.

Marokkada aclьq tərtipsezleklərе

Marokkanьŋ Fetse, Mekuese, Rabate həm başqa şəhərlərendə de-golcьlar xəkymətenə qarşь jynəlgən aclar demonstratsiəse uzdьrьlqan. Tərtipsezlekne tudьruda kommunist agentlarь bulьşlьq itkənnər. Şuşь vaqьtqa qədər 200 dən artьq demonstratcьlar qulqa alьnqannar.

Voroşilof Londonqa bara

Stalin Tehranda, ingliz-amerikalьlarnьŋ Jevropada ikence frontnь acu planьn tikşery əcen qatnaşьrqa Voroşilofnь Londonqa çibərergə teləgənen beldergən.

● „Maten" isemle fransuz gəzitəsenenŋ xəbər itye bujьnca, Pariz politsiəse tarafьnnan qulqa alьnqan 111 terrorcьnьn 53 e jəhydlərdən bulqan.

● Japoniə imperatorlьq stafkasьnьŋ xəbər itye bujьnca, Japoniənenŋ dingez ocqьclarь Zilberta utraularь janьndaqь sularda doşman kimələrе karvanьn jaŋadan qatь heçymgə alqannar. Turь tidery belən doşmannьŋ ber zur krejsere batьrьlqan.

Çavaplь redaktor leg. Qiam Qəliet.
Tatarische Zeitung „Idel-Ural".
Berlin W 8, Behrenstraße 65, III.
Druck: Deutscher Verlag, Berlin.